

Ivan JURČEVIĆ
Pedagoški fakultet u Osijeku
L. Jägera 9, HR-31000 Osijek

SKLONIDBENI SUSTAV IMENICA U JEZIKU HRVATSKOGLAGOLJSKIH TISKANIH BREVIJARA – STAROSLAVENSKO-ČAKAVSKA PROŽIMANJA

U ovom se radu donosi prikaz deklinacijskoga sustava imenica u izabranim hrvatskoglagoljskim liturgijskim tekstovima, osobito međusobni utjecaj staroslavenske i čakavske deklinacije.

»Vskuju priskrbna esi, d(u)še moč,
i začь smučaeš(i) me ?
Ufai na B(og)a ...« (Bar 1493., Ps 42,5)

Navedeni vapaj davnoga psalmista uzeo sam za *motto* ovoga svog rada (kao i opsežnijeg istraživanja) ne samo zbog poruke koju nam prenosi nego i zbog jezikoslovnih tema i zanimljivosti što se nameću gotovo svakom riječju ovoga navoda.

Dijalektološku pozornost najprije privlači čakavski upitni prilog *začь*. Ostavimo li po strani njegovu morfologiju i zamjeničko podrijetlo te ga promotrimo na stilističkoj razini, zamijetit ćemo njegovu uporabnu funkciju koja otkriva glagoljaškoga znalca jezika, ne samo staročakavskog nego i staroslavenskog. Naime, nakon pitanja VSKUJU želi se – uporabom istoznačnice ZAČЬ – izbjeći jednolično ponavljanje. Vrijednost toga postupka još više dolazi do izražaja usporedbom s latinskim predloškom: »*Quare* tristis es, anima mea, et *quare* conturbas me ? Spera i Deo ...« A da je Baromić svjesno tako postupio, svjedoči i odgovarajuće mjesto u Prvotisku hrvatskoglagoljskog brevijara, tzv. Kosinjskog iz 1491. godine (koji je Baromić mogao imati i vjerojatno ga je imao pred sobom), a ondje stoji: »*Vskuju* preiskrbana esi, duše moč, i *vskuju* sm(u)čaeši me ? Up'vai na B(og)a.

Ali jedna nas druga jezična značajka navedenoga psalma uvodi u temu o prožimanju deklinacijskih sustava. Vok. sg. *duše* upućuje na čuvanje razlike između nepalatalne i palatalne sklonidbene inačice. Ova se imenica u Psaltiru sedam puta ostvaruje u navedenom liku vokativa, dakle, *duše*, a ponekad joj je vokativ jednak nominativu. Osim nje nalazimo i druge imenice s očuvanim palatalnim likom Vsg.: *Marie, gospoe* itd.

Međutim ne želim iznositi pojedinačne slučajeve sklonidbe imenica, nego promatrati deklinacijski sustav imenica u cijelosti i pomno proučiti koje mjesto u njemu pripada pojedinoj imenici.

U proučavanju morfologije mogući su veoma različiti pristupi kategoriji imenica kao dijelu deklinacijskog sustava, ali se ni u jednom od njih ne može zaobići stanje zatečeno u najstarijim slavenskim tekstovima, tj. u staroslavenskom jeziku. U njemu se sve imenice obično svrstavaju u dvije skupine sklonidbenih vrsta – samoglasničke i suglasničke. Samoglasničke su deklinacije obuhvaćale *o-osnove* (i palatalne *jo-osnove*), *a-osnove* (i palatalne *ja-osnove*), *i-osnove* i *u-osnove*, a suglasničke: *n-*, *s-*, *t-*, *r-* i *v-osnove*. U opisu deklinacijskog sustava imenica najčešće se polazilo upravo od navedene podjele prema osnovama¹, ili je pak rod² imenica bio polazištem i kriterijem u pristupu i razvrstavanju proučene građe. A Herbert Jelitte (1965.), slijedeći načela strukturalizma, promatra deklinacijski sustav u njegovoj sveukupnosti – nasuprot konjugacijskom sustavu i sustavu oblika nepromjenjivih riječi – i svodi ga na dva osnovna deklinacijska tipa: dvooblični i jednooblični tip (*zweigestaltiger und eingestaltiger Typ*).³ Osim toga u podjeli građe uzima u obzir i deklinacijske vrste (nominalnu / pronominalnu / složenu / mješovitu). Svaki od navedenih pristupa, uz razumljive nesavršenosti, ima svoja opravdanja i primjenljiv je ovisno o svrsi koja se želi postići.

Svrha je moga proučavanja, uz ostalo, pokazati razvojna smjerenja u sklonidbi imenica, osobito rezultate međusobnih utjecaja pojedinih sklonidbenih vrsta, njihovih miješanja i previranja. Naime, općepoznato je da je u najstarijem razdoblju prvog slavenskoga književnog jezika morfološka raznolikost bila daleko veća negoli u jeziku XV. stoljeća, a pogotovo u usporedbi s mlađim ili današnjim stanjem. U pregledanim brevijarskim tekstovima sklonidba imenica ima 170 gramatičkih morfema, koji se izriče se s 34 morfa: \emptyset , *a*, *o*, *u*, *i*, *e*, (*ě*), *ovi*, *ove*, (*ově*), *eve*, (*evě*), *om*, *em*, (*ěm*), *oju*, *eju*, *ju*, *iju*, *ih*, *eh*, (*ěh*), *ov*, *ev*, *ah*, *am*, *ami*, *imi*, *mi*, *ma*, *ima*, *oma*, *ama*, *ema*. To je dvostruko više nego u suvremenom hrvatskom

¹ Vondrak (1900), Leskien (1910), van Wijk (1931), Vaillant (1948), Seliščev (1952) i dr.

² Diels (1932), Hamm (1958).

³ Riječ je o čuvanju opreke palatalnost/nepalatalnost, određenost/neodređeneost pa deklinacijske paradigme mogu biti dvooblične ili jednooblične, odnosno udvostručene (ako postoji palatalna i nepalatalna inačica: *ženy* : *duše*) i jednostruke (ako ta dvojnost ne postoji: *kamene*, *slovese*, *matere*).

književnom jeziku. U svojem sintetskom prikazu promjene imenica prof. Babić navodi 79 morfema izrečenih sa 18 morfa.⁴ Tako se postupno smanjivao broj različitih sklonidbenih vrsta prelaskom imenica iz jedne promjene u drugu, potirale se razlike između tvrdih i mekih promjena, pojednostavnjivala se raznolikost gramatičkih morfema u pojedinim padežima itd. Proučavatelji povijesne dijalektologije hrvatskog jezika utvrdili su da je već u XIV. stoljeću bio oblikovan deklinacijski sustav imenica »tako da su od devet praslavensko-staroslavenskih imeničkih ... promjena ostale sačuvane samo tri, koje obuhvaćaju ostatke ranijih deklinacija.«⁵ Razumljivo je da se ova tvrdnja ne može jednako odnositi na stanja u živom govoru i ono zatečeno u jeziku naših liturgijskih tekstova. Stoga će biti zanimljivo istražiti i vidjeti koje stanje odražavaju proučeni tekstovi hrvatskoglagoljskih tiskanih brevijara na dugu putu općih težnja k pojednostavnjivanju deklinacijskog sustava, tj. pokazati kako brevijarski tekstovi čuvaju starinu u morfologiji, a kako u taj obredni jezik prodiru elementi staročakavskoga sustava. Polazim od onih sklonidbenih vrsta koje su bile najviše izložene utjecajima sa strane i koje će poslije iščeznuti ostavivši samo neke tragove. To su, u prvom redu, *u-osnove*, za koje je još Trubeckoj tvrdio da ih zajedno s *o-osnovama* treba smatrati jednom deklinacijskom vrstom s dvjema osnovama, jer su već u najstarijim kanonskim tekstovima miješanja tih dviju promjena bila velika.

U korpusu koji sam istraživao, tj. u tekstovima hgl. tiskanih brevijara, potvrđene su sljedeće imenice *u-osnova*: *sin*, *dom*, *med*, *pol*, *vrh*, *led* i *vol*. Jesu li one prešle u glavnu promjenu ili se ta težnja tek nazire? Prebrojio sam sva njihova javljanja i ustanovio sljedeće stanje:

Nsg.:	<i>s(i)nb</i>	KBB 2,7; 143,3;
Gsg.	na -u : <i>domu</i>	KBB 25,8; 35,9; 41,5; 48,17; 48,18; 67,13; 68,10; 91,14; 100,1;100,7; 113,1; 115,19; 117,26; 118,139; 121,9; 126,1; 127,3; 134,2; 131,3; 133,1; Kos 343a; Bar 454c;
	na -a : <i>meda</i>	KBB 18,11; 80,17; 118,103;
	<i>sina</i>	Kos 232c; 237b (3x); 237c; Bar 285c; 293b; 454c;
Dsg.	na -ovi : —	
	na -u : <i>domu</i>	KBB 97,3; 92,5; 104,21 ⁶ ; Kos 342d; Bar 454c;
	<i>sinu</i>	KBB 71,2; Kos 236b; 339b; 342d; Bar 290a; 294b; 454b;

⁴ Babić, Stjepan, Sintetski prikaz promjene imenica, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 27, Zagreb 1992, str. 179–186.

⁵ Malić, Dragica, *Jezik najstarije hrvatske pjesmarice*, Znanstvena biblioteka HFD 1, Zagreb 1972, str. 139.

⁶ U prijevodu latinske sintagme *domus suae* razlikuju se hgl. tiskani brevijari: U Bar stoji 'domu svoego', a u Kos 'domu svoemu' (»Postavi g(*ospod*)a domu svoemu i kněza vsemu stež(a)nju svoemu).«

- Asg. na **-b:** *polb* Kos 342a;
na **-a:** *sina* KBB 49,20; 79,16; 79,18; 85,16; Kos 237c (3x); 258b;
301c (2x); Bar 290b; 290d; 292b; 294b (2x); 384b (2x);
- Vsg. na **-u:** *sinu* Kos 258b
na **-e:** —
- Lsg. na **-u:** *v domu* KBB 26,4; 51,10; 67,7; 83,5; 83,11; 111,3; 91,14; 112,9;
121,5; Kos 306c;
na vrhu Kos 342d; Bar 454b; *vrhu nas* Bar 89,17 (Kos: *na naš*);
po činu KBB 109,4;
polu dne KBB 54,18; *v polu noći* Kos 118,62 (Bar: *polu noći*);
poludanie Bar 36,6 (Kos: *pol(u)danje*); *na polu dne i na polu*
noći Kos 232c; *v polu noći* Kos 338d;
na **-ě:** —
na **-i:** *v Oci i Sini* Kos 232d; Bar 285c;
- Isg. na **-ьm:** —
na **-om:** *lědomъ* Kos 257d; *ledom'* Bar 320a; *domomъ* Kos 259a; *sinomъ*
Kos 301c; Bar 384a;
- Npl. na **-ove:** *sinove* KBB 17,46 (2x); 28,1; 35,8; 44,17; 48,3; 61,10 (2x) –
(Bar: 1. put: *s(in)ove*, 2. put: *s(in)ovi*); 77,6; 77,9; 81,6
88,31; 101,29 (Bar: *sinově*); 104,6; 108,9; 108,10; 126,
4; 127,3; 131,12 (2x); 143,12; 149,2; Bar 290b;
volove KBB 49,10; 143,14;
na **(-ově):** *sin(o)vě* Kos 101,29;
na **-i:** —
na **-ovi:** *sinovi* Kos 16,14; Bar 61,10;
- Gpl. na **-ov:** *sinovъ* KBB 72,15; 102,17; 105,38; 127,6; 143,7; 143,11;
domovъ KBB 73,20; 108,10;
na **-b:** *sinъ* KBB 11,2; 20,11; 44,3;
- Dpl. na **-ьm:** —
na **-om:** *sinomъ* KBB 106,31; Kos 102,7; 113,16;
sinom Kos Kos 106,15; 106,21; 144,12; 148,14 (Bar: *-omъ*);
- Apl. na **-i:** *sini* KBB 10,5; 11,9; 13,2; 145,3; 147,13;
voli KBB 8,8; *domi* Bar 285d;
na **-ove:** *sinove* Kos 28,1;

- Vpl. na **-ove**: *sinove* KBB 4,3; 56,5; 57,2; 89,3; 126,3; Kos 242a; Bar 301a;
 Lpl. na **-ьh**: —
 na **-ěh**: v *siněhъ b(o)žihъ* Bar 88,7; na *s(i)něhъ* Bar 102,17;
 na **-eh**: *sineh* Kos 102,17;
 Ipl. na **-ьmi**: —
 na **-i**: *pred sini* KBB 30,20;

Nominativ singulara nije relevantan za određivanje pripadnosti *u-* ili *o-osnovama*. U Gsg. nalazimo tri imenice nekadanje *u-promjene*: *dom*, *med* i *sin*. *Dom* se ostvaruje isključivo u liku *domu* – 22 puta, koji potvrđuje čuvanje pripadnosti *u-osnovama*, dok imenice *med* i *sin* imaju Gsg. samo *meda* (3x) i *sina* (8x). Nema ni jedne potvrde dativnoga oblika na *-ovi*. Javljaju se samo oblici *domu* i *sinu*, i to 5, odnosno 7 puta. U Asg. oblici *sina* (17x) i *polъ* (jedanput) pokazuju da je zaživjela kategorija animiteta te da je imenica *sin* prešla svojim akuzativnim oblikom u glavnu promjenu. ... Vsg. *sinu* Kos 258b pokazuje pripadnost *u-promjeni*. Lokativni oblici v *domu* (10x), na *vrhu* (3x), v *polu* noći (8x) pokazuju dosljednu pripadnost *u-osnovama*. Tu nalazimo i imenicu *čin*: po *činu*, ali i posebno zanimljiv oblik lokativa imenice *sin* u sklopu v *Oci* i *Sini*. Isg. ima gramatičke morfeme isključivo prema glavnoj promjeni: *ledom*, *domom*, *sinom*. U nominativu plurala dolaze samo oblici *u-osnova*: *sinove* (23x) i jedanput s *jatom* na kraju te dva puta oblik *sinovi*. Imenica *vol* u Npl. ima isključivo oblik *volove*. Gpl. uz prevladavajući nastavak *u-osnova*: *sinovъ*, *domovъ* (8x) ima i 3 puta lik *sinъ*, koji pripada glavnoj promjeni. U Dpl. stoji samo: *sinomъ* – glavna promjena. Lokativ i instrumental plurala, koji su kao i Dpl. imali u gramatičkim morfemima *jor* (*synъmъ*, *synъhъ*, *synъmi*) imaju oblike prema glavnoj sklonidbi: v *siněhъ*, na *sinehъ*, odnosno pred *sini*. Zbrojimo li sva čuvanja starih oblika, dobit ćemo sljedeću sliku: pet se imenica ostvaruje u oblicima *u-deklinacije* – u Gsg. *domu* (22x), u Vsg. *sinu* (jedanput); u Lsg. *domu*, *vrhu*, *polu* (19x); u Npl. *sinove*, *volove* (26x); u Gpl. *sinovъ*, *domovъ* (8x) i u Vpl. *sinove* (7x). Ukupan broj javljanja imenica s gramatičkim morfemima *u-promjene*: 83. Nasuprot tomu nalazimo 4 imenice nekadanjih *u-osnova* koje su prešle u glavnu promjenu i javljaju se 61 put s novim gramatičkim morfemima: u Gsg. *meda*, *sina* (11x); u Dsg. *domu*, *sinu* (12x); Asg. *sina* (17x); Lsg. *sini* (1x); Isg. *ledom*, *domom*, *sinom* (5x); Gpl.: *sinъ* (3x); Dpl.: *sinomъ* (7x); Lpl.: *sineh* (3x); Isg.: *sini* (jedanput).

V-promjena imenica ženskog roda obuhvaćala je u staroslavenskom svega desetak imenica, u čijoj se deklinacijskoj paradigmi, kako pokazuju istraženi tekstovi, osjeća snažno kolebanje između starih padežnih oblika i prelaska u glavnu, odnosno u *i-promjenu*. U Nsg. stare oblike čuvaju imenice *crikav* Kos

327c; Bar 422a; *ljubavъ* Kos 236b; ljubav' Bar 291b. To je, zapravo, akuzativni oblik koji je došao u nominativ i preuzeo njegovu ulogu. Navedeni su oblici privukli i imenicu *molitavъ* koja se u tom nominativnom liku javlja 5 puta u našim tekstovima: KBB 87,3; 87,14; 140,2; 140,5 i *molitav* Kos 118,169 (Bar: -b). Međutim, dvostrukost oblika njezina nominativa – *molitva* KBB 34,13; 41,9; 108,7 – pokazuje kolebanje koje je prisutno i kod imenice *cr'kva* Kos 64,5 (Bar: *cr'k(a)въ*). Evo pregleda čuvanja starih oblika *v-deklinacije* i prelazaka u *a-*, odnosno *i-promjenu* po padežima:

- Gsg.: *cr'kve* KBB 17,7; 67,30; 143,12; Bar 21,23; 47,10; Bar 290d; 291b; 293a; 416c; 422b; *crikve* Kos 21,23; Kos 327d; 341c; *ljubve* Kos 108,4; Bar 455d; *crikvě* Kos 47,10; Kos 236c; *ljubvě* Bar 108,4; pored: *krvi* KBB 5,7; 9,13; Kos 78,10 (Bar: *krvъ*); Kos 50,16 (Bar: *krv*); *molitvi* KBB 5,3; 27,2; 27,6; 65,19; 65,20; 139,7; 140,1; *ljubvi* Kos 234b; Bar 287c;
- Dsg.: *k crikvi* Kos 5,8; Kos 323d; 341c; *cr'kvi* Kos 307a; *cr'kvi* Bar 137,2; Bar 285c; 292c; 416b; 416c; pored: *k cr'kve* Kos 137,2; *k cr'kvě* KBB 27,2; Bar 5,8;
- Asg.: *crikavъ* kos 25,5 (Bar: *crěk(a)въ*); Kos 241d; 323d; *krvъ* KBB 13,3; 49,13; 77,44; 78,3; *molitavъ* KBB 4,2; 6,10; 16,1; Bar 290d; 291a; *molitav* Kos 39,3; 53,4; 60,2; 85,6; 141,3 (Bar: -b); *v ljubavъ* KBB 72,7; Kos 324a; Bar 286a; 416b; pored: *molitvu* KBB 33,16; 79,5; 101,18; 105,44; 108,5; 144,19;
- Lsg.: *v crěk've* Bar 34,18; *v ljubve* Kos 108,4; *v cr'kvě* KBB 39,10; *v crikvě* Kos 21,26; 34,18; *v' crkvě* Bar 10,5; 88,6; 21,26; *v ljubvě* Bar 108,4; pored: *v crikvi* Kos 28,9; 88,6; 106,32; 149,1; *v cr'kvi* Kos 10,5; Kos 237a; *v cr'kvi* Bar 28,9; 106,32; 149,1; Bar 292b; *v krvi* KBB 57,11; 29,10; 67,24; *v ljubvi* Kos 241d; Bar 301a;
- Isg.: *ljubvoju* Kos 233c; 300b; 341c; Bar 453a; pored: *ljubviju* Bar 286b; 378d;
- Gpl.: *crikav* Kos 232c; *cr'k(a)въ* Bar 285c; *o' krvъ* KBB 15,4; *o' krv* Bar 50,16 (Kos: *o' krvi*); *molitavъ* Kos 306b;
- Dpl.: *vsem crikvam* Kos 232c; *vsim cr'kvamъ* Bar 285c;
- Apl.: *lokvi* KBB 77,44; *molitvi* KBB 60,9; Kos 259b; *crekvi?* Kos 237c; pored: *crikve* Kos 26,4; *cr'kve* Bar 26,4;
- Lpl.: *v cr'kvahъ* KBB 25,12; 67,27;
- Ipl.: *molitvami* Kos 301c; 327d; Bar 422b; pored: *krvimi* Kos 105,38; *krъvimi* Bar 105,38; *molitvimi* Bar 422b;

Čuvanje starih nastavaka:

	Broj imenica	Ukupan broj javljanja
Nsg.:	3	5
Gsg.:	2	18
Dsg.:	1	9
Asg.:	3	11
Lsg.:	2	9
Isg.:	1	4
Gpl.:	2	4
Dpl.:	1	2
Apl.:	2	2
Lpl.:	1	2

Prijelaz u a- i i-osnove:

	Broj imenica	Ukupan broj javljanja
	1	1
	2	6
	1	3
	3	15
	1	2
	1	3

Zbroj svih javljanja (66 : 32) pokazuje da je čuvanje starih gramatičkih morfema dvostruko češće od prelazaka u a-, odnosno i-promjene. Čak se može uspostaviti gotovo cijela paradigma v-deklinacije:

Jednina

Stariji oblici:		Noviji:	
N	crikavъ, ljubavъ, krvъ, (molitavъ)	N	cr'kva, (molitva)
G	crikve, ljubve	G	ljubvi, krvi, (molitvi)
D	crikvi	D	cr'kve
A	crikavъ, ljubavъ, krvъ, (molitav)	A	(molitvu)
L	v crěk've, v ljubve	L	v crikvi, v ljubvi, v krvi
I	ljubvoju	I	ljubviju

Množina

N			
G	crikavъ, krvъ (molitav)		
D	crikvam		
A	crekvi, lokvi, (molitvi)	A	crikve
L	v cr'kvaъ		
I	(molitvami)	I	krvmi, (molitvimi)

I-promjeni imenica muškog roda pripadalo je svega dvadesetak imenica, koje će tijekom povijesnog razvitka prijeći u glavnu promjenu zadržavajući pripadnost muškom rodu, ili će ostati u *i-deklinaciji*, ali će promijeniti rod – postat će feminina. Istraženi tekstovi zrcale sljedeće stanje: Oblike starih *i-osnova* nalazimo u Gsg.: *puti* KBB 13,3; 43,18; 106,4; 106,17; 118,101; Bar 379b pored *ogna* KBB 28,7; 67,3; Kos 306d; *og'na* Bar 455c; *G(ospod)a* KBB 7,18; 12,6; 129,7 ...; Kos 232b; 341d; Bar 285a; 450b; 453b; *tata* Kos 49,18 (Bar: *tata*); u Vsg.: *G(ospod)i* KBB 3,2; 11,8; 12,4; 17,2; ... passim; u Lsg.: *na puti* 1,1; 109,7; 141,4; Kos 306a; *v puti* KBB 100,2; 118,14 ... pored *po putu* KBB 100,6; 106,40; u Isg.: *Gosp(o)demъ* Kos 108,14; *Gospodem* Kos 257d; *putemъ* KBB 36,7; 79,13; 88,42; *ognemъ* KBB 45,10; 73,7; 79,17; Kos 232b; Bar 285b pored *golubomъ* Bar 456c; *G(ospod)omъ* Kos 113,15 (Bar: *Gmъ*); *grtanomъ* KBB 113,7. U množini nalazimo ostatke *i-osnova* u nominativu imenice *ljudi* KBB 2,1; 17,45; 32,12; 40,14; Kos 233b; Bar 286c, koja je gramatički morfem *-i* primila od *i-osnova* ženskog roda, zatim u Gpl.: *ljudi* 3,7; 13,7; 32,10; 112,8 ...; Kos 233b; Bar 286c; 300d; *puti* KBB 94,11 pored *g(ospod)ъ* svojihъ KBB 122,2; u Ipl.: *ljudmi* KBB 67,8; 98,2; *ljud'mi* Kos 115,5; *ug(a)lmi* Kos 119,4 (Bar: *ugalmi*). U Isg. (*Gosp(o)demъ*, *putemъ*, *ognemъ*) kao i u Dpl. (*zveremъ* Kos 73,19; 78,2; *zvěrem'* Bar 422d; *putemъ* KBB 24,9; 50,15; *ljudemъ* KBB 7,9; 28,11; 134,12; ...; Bar 287a; 292b) gramatički morfem *-em* došao je analogijom prema *jo-osnovama*.

I-promjena imenica ženskog roda, koja je obuhvaćala sve imenice ženskog roda na suglasnik, bila je u općeslavenskom pa i u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku veoma otporna na utjecaje iz drugih sklonidbenih tipova. Stoga se održala kao posebna kategorija čuvajući svoju staru deklinaciju.

Suglasničke n-, s- i t- osnove imenica muškog, odnosno srednjeg roda, koje su se međusobno razlikovale samo u osnovi, a gramatički su im morfemi bili isti, veoma dobro čuvaju osobine stare deklinacije i opiru se posvemašnjoj prevlasti glavne promjene. To pokazuju primjeri:

Gsg.: *d'ne* KBB 95,2; *kamene* KBB 18,11; 20,4; 80,17; *kamene* Bar 77,16; *kameně* Kos 77,16; *imene* KBB 22,3; 24,11; 30,4; 60,6; 78,6; 78,9; 82,11; 101,6; Kos 339a; Bar 450a; *kolene* Kos 77,67; *simene* Kos 36,25 (Bar: *sěmene*); *sěmene* Bar 291c; 292c; *vrimene* KBB 88,46; *koleně* Bar 77,67; *semeně* Kos 237c; *čuděse* Kos 233d; *čudese* Bar 287b; *nebese* KBB 13,2; 17,14; 18,7; 19,7; 75,9; 77,23; 84,12; 101,20; Kos 232b; Bar 285b; *s(love)se* KBB 90,3; 118,43; 118,154 pored: *lica* KBB 1,4; 16,2; 30,21; 37,4; *uha* 17,45;

- Dsg.: *dni* Kos 18,3 (Bar: *d'ni*); *imeni* KBB 7,18; 9,3; 12,6; 28,2; 17,50; 53,8; 88,13; 91,2; 95,8; 98,3; 121,4; *iměni* KBB 134,3; *simeni* Kos 17,51 (Bar: *sěmeni*); *k nebesi* Bar 286d; *sl(o)v(e)si* Bar 105,24 (Kos: *s(love)sem*); *k tel(e)si* Kos 90,10 (Bar: *těsl(e)si*); *tělesi* Kos 306b pored: *l(i)cu* KBB 118,58; 147,17; *lěcu* Kos 16,15 (Bar: *lču*); *k nebu* Kos 307a;
- Lsg.: *va dne* KBB 21,3; 87,2; 90,6; Kos 77,14; *pri kamene* KBB 140,6; *na k(a)m(e)ne* Bar 60,3; *na kameně* KBB 26,6; Kos 60,3; *va dně* Bar 77,14; *v kolěně* Bar 104,39; *v timeně* Bar 68,3; *v kolesě* Kos 306d; pored: *po dni* Kos 94,9 (Bar: *po dněhь*); *o im(e)ni* KBB 43,6; 43,9; 62,5; 88,17; *po imeni* KBB 47,11; *v k(o)leni* Kos 104,39; *o simeni* Kos 237c; *v timeni* Kos 68,3; *na dřevě* Bar 287d;
- Isg.: *dnemь* Bar 118,164 (Kos: *dn(e)m*); *veliem plamenemь* Kos 339b; *veliiimь plamenemь* Bar 450b; *imenem* Kos 117,10; 117,11; 117,12 (Bar: *-emь*); *imenemь* Kos 258a; 301c; 306a; 341c; Bar 384a; 416a; 453a; 454c; *s(love)semь* Kos 32,6 (Bar: *s(love)sem'*); pored: *okom* Kos 100,5 (Bar: *okomь*); *tělomь* Bar 286b; 301b; *sl(o)vomь* Нгъstovimь Bar 288a;
- Npl.: *Etioplane* KBB 71,9; *nebesa* 18,2; 21,32; 88,6; 95,11; 101,26; *očesa* KBB 144,15; *s(love)sa* KBB 11,7 (2x); 18,4; 54,22; 64,4; 118,103; Kos 233b; 300c; Bar 286b; 379a; *tělesa* Bar 320a; *telěsa* Kos 257d; pored: *dni* KBB 89,10; 143,4 (Bar: *d'ni*); *elěni* Kos 17,34 (Bar: *eleni*); *dreva* Kos 95,12; 103,16 (Bar: *drěva*); *skoti* KBB 148,10;
- Gpl.: *imen* Kos 15,4 (Bar: *imanь*); *brem(e)nь* Kos 80,7 (Bar: *brěmenь*); *čudesь* KBB 104,27; 105,7; *nebesь* Kos 18,7; Bar 293b; *neb(e)сь* KBB 8,2; 56,11; *n(e)bes* KBB 106,26; 107,5; *s(love)сь* 118,16; 118,158; *slověсь* Kos 102,20 (Bar: *s(love)сь*); *slověs* Kos 259a; *isь těles* Kos 233b; *iz telesь* Bar 286a; *skotetь* Bar 106,38 (Bar: *skoti* – Apl.); pored: *dni* Kos 101,24 (Bar: *d'ni*); *dьni* Kos 101,25 (Bar *d'ni*); *dьnehь* Kos 343c; *prop(o)v(ě) dat(e)levь* Bar 378c; *koz'ь* KBB 49,9;
- Dpl.: *el(e)nemь* Kos 103,18; *ljubitelem* Kos 242a; *ljubitelemь* Bar 301b; *d; žitelemь* Kos 342 d; pored *elenomь* Bar 103,18;
- Lpl.: *na n(e)b(e)sih* Bar 2,4 (Kos: *na nebes(i)hь*); *na neb(e)sih* Kos 122,1 (Bar: *-ь*); Kos 232d; *v nebesihь* Kos 327c; Bar 422b; *v s(love)sihь* Kos 50,6; *v s(love)sih* Kos 118,28; *v trihь imenihь* Kos 327d; Bar 422b; *v poslednihь vrimenih* Kos 300b (Bar: *-ihь*); *v čudesehь* Kos 118,27 (Bar: *v čuděsehь*); Kos 343c; *v čuděsěhь* Bar 455b; *v slovesěhь* Bar 118,162; *va vsěh slove sěh* Kos 144,13; *s(love)sěhь* Bar 144,13; *v s(love)sěhь* Bar 50,6;
- Ipl.: *nad nebesi* KBB 112,4; Bar 293b; *s(love)si* KBB 108,3; *slověsi* Kos 236d; *slovesi* Bar 292a; 456b; *s kozli* KBB 65,15; *plameni ognenimi* Kos 394a; Bar 370c; u instrumentalu množine

	Čuvanje starih kons. osnova:		Prijelaz u o-osn.:	
	Broj imenica:	Sva javljanja:	Broj imenica:	Sva javljanja:
Gsg.:	9	38	2	4
Dsg.:	6	18	2	4
Lsg.:	5	12	(6)	(10)
Isg.:	4	15	3	4
Npl.:	5	18	4	6
Gpl.:	7	17	(3)	5
Dpl.:	3	4	1	1
Lpl.:	2 (-eh, -ěh)	7	4 (-ih)	10
Ipl.:	2	6	2	3
		135		43

Statistički podaci pokazuju da se u istraženim tekstovima stari oblici suglasničkih osnova *n-*, *s-* i *t-*osnova od 178 prebrojenih ostvaraja čuvaju u 135 primjera, a svega su 43 slučaja prelaska u druge promjene, ili u omjeru nešto većem od 3 : 1.

Obje imenice koje su pripadale *r-p r o m j e n i* veoma dobro čuvaju svoje stare oblike:

- Nsg.: *mati* KBB 26,10; 50,7; Kos 258a; b; 300c; Bar 379a; *deći* Kos 342d; *hći* Bar 454c;
- Gsg.: *matere* KBB 138,13; 21,10; 21,11; 108,14; 49,20; 68,9; 70,6; Kos 237a; 307a; Bar 292a; *dečere* Kos 9,15 pored: *dečeri* Kos 72,28; 44,14; Bar *deč(e)ri* Bar 9,15; *děčeri* Bar 72,28; 44,14;
- Dsg.: *materi* Kos 300b; Bar 378d;
- Asg.: *m(a)terǎ* KBB 130,2; 384a; *matr* Kos 112,9 (Bar: *matrǎ*);
- Vsg.: *deći* 44,11 (Bar: *děći*); KBB 136,8; Bar 293a;
- Npl.: *deč(e)ri* KBB 47,12; 143,12; Kos 44,10 (Bar: *děč(e)ri*); 96,8 (Bar: *děćiri* !); Bar 44,13 pored: *deći* Kos 44,13;
- Gpl.: *d(e)čěr* Kos 105,38 (Bar: *dečerǎ*);
- Apl.: *dešč(e)ri* Kos 105,37 (Bar: *dečeri*);

Od 34 ostvaraja 32 čuvaju značajke stare *r-deklinacije*, dok se samo 2 mogu smatrati rezultatom utjecaja glavne *a-promjene*. To je Npl.: *deći* Kos 44,13, koji je mogao nastati analogijom prema Npl. glavne *a-promjene* te Gsg.: *dečeri*, što bi bio spoj stare *r-*osnove i genitivnog nastavka *-i* glavne nepalatalne promjene.

U ovom se radu, koji je izvod iz veće cjeline, iznose neki rezultati opsežnih istraživanja jezika hrvatskoglagoljskih tiskanih brevijara (prvotiska iz 1491., Baromićeva – 1493. i Brozićeva – 1561. godine). U proučavanim tekstovima nalazimo neke mlađe crte koje se očituju u miješanju sklonidbenih vrsta, poglavito u utjecaju velike privlačne sile kojom je glavna promjena djelovala na sve ostale. Najpodložnije su tom utjecaju bile u-osnove pa se tako pet imenica ostvaruje u oblicima u-deklinacije s ukupnim brojem javljanja 83, a četiri su imenice nekadanjih u-osnova prešle u glavnu promjenu i javljaju se 61 put s novim gramatičkim morfemima.

Zbroj svih javljanja imenica v-promjene pokazuje da je čuvanje starih gramatičkih morfema dvostruko češće od njihova prelaska u a-, odnosno i-promjenu. Ni u tom nema razlike između pojedinih brevijara. Suglasničke n-, s-, t-osnove imenica muškog, odnosno srednjeg roda, vrlo dobro čuvaju osobine stare deklinacije. Statistički je pokazano da su u istraženim tekstovima od 178 javljanja ovih imenica samo 43 potvrde prelaska u druge promjene, a u 135 ostvaraja čuvaju se stari nastavci suglasničkih osnova.

Die Substantivdeklination in den kroatischen glagolitischen Texten

Zusammenfassung

Der Autor hat in diesem Artikel die Substantivdeklination in den kroatischen glagolitischen Texten dargestellt, besonders das Verhältnis dieser Deklination zu dem Deklinationssystem in der Altkirchenslavischen Sprache sowie den einander Einfluss.